

AFET YÖNETİŞİMİ VE SİVİL TOPLUM

Son birkaç on yıllık dönem insanlık tarihini daha önce görülmemiş düzeyde hızlandırmakla kalmadı, insanın (ve insan yapısı kurumların) kendilerine ve çevrelerine karşı daha duyarlı olmaları gerektiği dayatmasını da gündeme getirdi. Her geçen gün hızı daha da artan teknoloji seviyesi, tabii afetler, büyük çaplı uyuşmazlıklar ve insanlığı tehdit eden gelişmeler yeni davranış kalıplarını gündeme taşıdı.

Prof. Dr. Önder Kutlu

Böylece başta kamusal kararları veren aktörler olmak üzere, sorumluluk sahibi tüm bireyler ve kurumlar yeni dönemin özümsemek, hazmetmek, şartlarını öğrenmek ve doğal olarak adım atmak durumunda kaldılar. Bu kurum ve kuruluşlar hizmet ettikleri toplumlara birtakım yeni iş bölümü ve iş birliği mekanizmalarını sunma ve yayma gereği duydular. Böylece makro düzeyde etki meydana getiren ve ulus devletin kendi imkanlarıyla baş etmekte zorlandıkları problemler ulusal mesele haline geldi.¹

Bütün bu süreç, esasen küreselleşme dalgasının bir yansıması ya da kolaylaştırıcısı gibi görünse de onu aşan boyutlarının bulunduğu iddia edilebilir. Söz gelimi büyük çaplı krizler ve doğal afetler sınır-aşan etkilere sahip olmakla kalmıyor kısa süre sonra bu etki

“Büyük çaplı krizler ve doğal afetler sınır-aşan etkilere sahip olmakla kalmıyor kısa süre sonra bu etki katlanarak diğer ülke ve toplumlara yayılıyor.”

katlanarak diğer ülke ve toplumlara yayılıyor. Geçtiğimiz beş yıllık dönem bile insanlığa hangi dayatmaların yapıldığı sorusuna bir cevap oluşturabilir. Pandemi, orman yangınları, sel, çığ ve toprak kayması gibi çevre merkezli yıkımlar, küresel göçler, insan hakları ihlallerinin soykırıma dönüşmesi, ekonomik dalgalanmalar, sıcak çatışmalar, teknoloji sa-

¹ Prof. Dr. Önder Kutlu, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

vaşları, suikastlar, iç karışıklıklar, yabancı düşmanlığı ve faşizan eğilimlerin yaygınlaşması gibi gündeme işgal eden sorunlar bütün bu süreçlerle karşı karşıya kalan devletleri afet yönetimi konusunu gündemlerine almak zorunda bıraktı.

Üçüncü Sektör olarak ifade edilen Sivil Toplum Kuruluşları 2000’li yılların başından itibaren bu süreçlerde daha aktif hale geldiler. Yukarıda sıralanan problemleri birer afet olarak almak, insan eliyle üretilen problemlere de aynı bakış açısıyla yaklaşmak durumunda kalan

siyasal aktörler esasen sorumluluğu paylaşma adına başlattıkları sivil kuruluşlara inisiyatif alanı açma girişimlerini onların farklı kapasitelerinden yararlanma aşamasına kadar ileri noktalara taşıdılar. Böylece sivil toplum bir kamusal aktör konumuna gelmek durumunda kaldı. Ayrıca, sivil yapılarını güç-

lendiren siyasal ve bürokratik sistemler hizmet ettikleri toplumla daha yakın ilişkiler kurabildiler. Bundan geri duran sistemlerse sorunları daha fazla hissettiler.

Bu çerçevede afet yönetişimi kriz dönemlerinde ortaya çıkan, krizler aşılınca rafa kaldırılan bir araç olarak algılanmamak durumunda. Bir başka ifadeyle; yönetişim düşüncesi sadece problemler baş gösterdikleri, kamusal kurumlar zor-

landıkları dönemde destek olup, arkasından geri çekilen kuruluş düşüncesine dayanmaz. Sivil toplum, toplumsal hayatın özellikle sorun bölgelerinde konsantre biçimde görev ifa eder. Toplumsal bilinç düzeyinin arttırılmasından tutun da karşı karşıya kalınan afetlerle sahada mücadele vermeye ve afet yaralarının sarılmasına kadar her aşamada görevli ve sorumlu olmak durumunda olan bir yönetim mekanizması tesis edilmektedir.

Türkiye’de bu anlamda sevindirici gelişmeler olduğunu iddia etmek mümkün olsa da afet yönetimi fikrinin tam olarak kabul gördüğünü söylemek için henüz çok erken. 6 Şubat depremi, mesela, sivil toplumu sahaya indirdi. Ancak toplumda deprem bilincinin oluşturulması/geliştirilmesi,

deprem öncesi yapılması gereken iş ve işlemler, atılması gereken adımlar gibi esas konularda sivil toplumu tam olarak görmek mümkün olmadı. Öyleyse yara sarıcı, destek sağlayıcı ve tamamlayıcı işlev gören bu alan yeterli düzeyde değil, demek için makul sebeplerimiz mevcut. Bu demek değildir ki, kamusal kuruluşlar afet yönetimi mekanizması içinde yer almasınlar. Ancak, çoğu belediyenin, işler çıkırından çıktığında, mevcut imkanlarıyla sorunların üstesinden gelemediği dönemlerde sivil toplumu ve yönetim düşüncesini hatırlaması pek hayra alamet değil.

Afet tanımı gereği, istenmeyen, beklenmeyen büyük çaplı yıkımdır. Öyleyse bu yıkımlar ortaya çıkmadan ve etki meydana getirmeden tüm toplumu kuşatacak bir girişimcilik ruhuyla toplumsal aktörleri bir araya getirmek gerekmektedir. Buna ilişkin tesis edilmiş bir süreç olmaması, Türkiye örneğinde, tüm sorumluluğun AFAD üzerinden yürütülmesi mahzurlu olabilir. Bu problem,

"Türkiye gibi liberal ekonomi modelini benimseyen bir ülkede yönetim fikri de liberal bakış açısı ile uyumlu olmak durumundadır."

özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi döneminde, yani 2018 sonrasında daha önce Başbakanlığa bağlı bu kuruluşun İçişleri Bakanlığı’na bağlanmasıyla beraber iş sadece güvenlik bağlamında ele alınır hale gelmiştir. Ayrıca, diğer bakanlıklar ve tabii ki resmi, özel ve sivil aktörler bu bakanlığın koordinasyonunda görev üstlenmek durumunda kalmışlardır. Aynı kurum pekâlâ Cumhurbaşkanlığı’na da bağlanabilirdi. Bu durumda rolünü daha iyi yerine getirmesi mümkün olabilirdi. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir birim olması hasebiyle, afet yönetimi bakımından doğru bir girişim olarak da lanse edilebilir. Ancak, afet konusu, yukarıda da vurgulandığı

üzere, sadece ortaya çıktıktan sonra mücadele edilen bir alan olmadığı için bakanlık tercihi doğru görünmemektedir. Diğer bakanlıklarla arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmadığı için sahada etkili karar alması zorlaşabilir.

Türkiye gibi liberal ekonomi modelini benimseyen bir ülkede yönetim fikri de

liberal bakış açısı ile uyumlu olmak durumundadır. Liberal bakış açısı tüm aktörleri sürece dahil etmeyi, sorumluluğu paylaşmayı, kararların şeffaflık ve hesap verilebilirlik çerçevesinde ele alınmasını gerektirir. Uzmanlar Marmara depreminin muhtemel olmaktan öte yaklaşmakta olduğunu, yani mukadder olduğunu vurgulamaktadırlar. Mesele sadece zamana dair bir belirsizlik içermektedir. O nedenle; kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, özel sektör, sivil toplum, dahası gönüllü bireyleri afete hazırlık, bilinç seviyesinin yükseltilmesi, afet anı ve sonrasında yapılması zorunlu işlerin soğukkanlı ve planlı biçimde ele alınması gibi konulara yoğunlaşılması beklenmektedir.

Sivil katılımı ve yönetim fikrini hayata geçirmesi gereken mekanizma kamu politikası aktörleridir. Kendilerine mevzuatla görev ve sorumluluk verilen birey ve kuruluşlar diğer aktörleri kamusal süreçlere dahil etmek durumundadırlar. Sivil toplumun kendiliğinden harekete geçerek kamusal aktörlere katılım yönünde bir baskı yapması gibi bir yönetim kültürümüz bulunmamaktadır. Hukuk sistemimiz buna izin vermez. Ayrıca, kamusal aktörler tarafından oluşturulan danışma kurulu adı altındaki yapılanmaları özellikle afet dönemlerinde iş yapmaz, yapmamaktadır. Karar verme mekanizmasına bizzat ve bizatihi dahil edilen sivil toplum daha aktif olacaktır. Ancak, afet olmadan, yıkım gerçekleşmeden atılması gereken adımların daha anlamlı ve değerli olduğunu da unutmamak gerekmektedir. 6 Şubat depreminden sonra AFAD eliyle ya da valilikler aracılığıyla davet edilen sivil toplum deprem yaralarının sarılmasında sınırlı da olsa etkili olmuş olabilir. Toplumumuz bu yönde aşırı derecede duyarlıdır. Ancak, şu ana kadar süreci oluşturulmuş, bir yönetim mekanizması tesis edilmiş bir yönetim örneğinin oluşturu-

lmuş değil. Bu nedenle de afetler, sadece 'yaraları sarmak' için düşünülmüş olumsuzluklar olarak değerlendirilmekten kendini alamamaktadır. Ülkemiz maalesef insan kaynaklı ya da tabii olarak nitelendirilebilecek afetlerin sıkça görüldüğü bir coğrafyada bulunuyor. Sahip olduğumuz jeopolitik avantajları saymakla kalmamalı, dezavantajları ve olumsuzlukları da dikkate almalıyız. Bunu yaparken 'paylaşılan sorumluluk iyi netice üretir' bakış açısıyla hareket etmek daha doğru olacaktır. 2018 sonrası dönemin getirdiği fırsatlar afet yönetimi ve yönetişimi anlamında harekete geçirilemedi. Ancak, istememekle birlikte, yeni afetlerin kapıda olduğu düşüncesi çerçevesinde hazırlıksız yakalanmamak adına yeni bir bakış açısına ihtiyacımız bulunduğunu unutmamak gerekmektedir. Üzücü olan; yaklaşmakta olan deprem(ler)in bile bize sınırlı şeyleri öğretiyor olmasıdır.